עלומים

קיבוץ שחידש התיישבות ותיקה

עלומים – מראה כללי

מקור: אתר המרשתת של קיבוץ עלומים

אבני מורשת

תחקיר וכתיבה
עודד פרגאי

קיבוץ עלומים במבט מצפון

צילום: בביאן רפי, מרכז להבה נתיבות, מתוך אתר פיקיוויקי

מקור: ויקיפדיה

עֲלוּמִים הוא קיבוץ במועצה אזורית שדות נגב, מדרום-מערב לצומת סעד, בעוטף עזה. כמשתייך לתנועת הקיבוץ הדתי, מנהל אורח חיים דתי ציוני. הקיבוץ מונה (ב-2024) כ-130 בתי אב. רוב האוכלוסייה מבוסס על בוגרי גרעיני נח"ל, אשר הצטרפו אל הקיבוץ במהלך השנים. כרבע מהתושבים עלה לארץ במסגרת גרעיני תנועת בני עקיבא מאנגליה, ונתח גדול שייך גם לבנים חוזרים שקבעו את ביתם במקום.

תלמידי בית הספר היסודי לומדים בבית הספר דע"ת השוכן בקיבוץ סעד הסמוך.

בקיבוץ קיים בית כנסת ובסמיכות לו בית מדרש עם ספרייה. שוכנת בו גם מכינה קדם צבאית לבנים ולבנות – "מכינת יונתן", וכן פועל ענף אירוח כפרי למשפחות ולזוגות. בחדר האוכל בקיבוץ קבועים ארבעה תבליטי קרמיקה גדולים של האומן **משה סעידי** מקיבוץ כפר מנחם.

לוגו הקיבוץ

פרנסת הקיבוץ מתבססת בעיקר על חקלאות, והמרכיב העיקרי הוא גידולי שדה, בהם: גזר, תפוחי אדמה לשוק המקומי ולייצוא, ובטטות. בנוסף יש לקיבוץ מטע אבוקדו, פרדסי הדרים ומטע חוחובה (לתעשיית הקרֶמים). חלק מהגידולים הם אורגניים, שהתפתחו בשנים האחרונות.
בעלומים קיימים שלושה מערכי אריזה לתוצרת חקלאית: לגזר, לתפוחי אדמה ולפלפלים. בנוסף יש בו חדרי קירור לאחסנת תוצרת חקלאית. בית אריזה אורגני נחנך במרץ 2010, והוא מספק שרותי מיון, אריזה, קירור ושילוח לנמלים.

קטיף ממובן של גזר

הרפת בעלומים היא מן הרפתות המקצועיות בארץ. החלב משווק לתנובה.

מכון החליבה ("מחלוב") בעלומים, לפני הריסתו במתקפת חמאס ב-7/10/2023
צילום: שלמה רודד, מתוך אתר פיקיוויקי

ימים ראשונים

ראשית ההתיישבות במקום הייתה ב-1943. הקרקע, כחמישה ק"מ מדרום-מזרח לעזה, נקנתה על ידי הקרן הקיימת במהלך מלחמת העולם השנייה, אחרי שהצבא הגרמני בפיקודו של **הגנרל רומל**, שאיים על מצרים ועל ארץ ישראל, הובס, והסכנה ליישוב היהודי בארץ חלפה.

או-אז עלתה על הקרקע, בקילומטר מערבה ממרכז קיבוץ עלומים של היום, קבוצת חלוץ של 12 חברים. היא התחילה לבנות את בתי הקיבוץ. שמו נקרא "בארות יצחק", על שם **הרב יצחק ניסנבוים**, ממנהיגי תנועת המזרחי בפולין שנספה באותה תקופה בגטו ורשה. בניית מחנה קבע במקום הסתיימה בקיץ 1945 ואז הצטרפו אליו יתר בני הקבוצה, שעד אז המתינו באזור פרדס חנה ועבדו בפרדסי המושבה.

בליל הגשרים יצאה מבארות יצחק יחידת פלמ"ח ופוצצה את הגשר מעל נחל הבשור ליד עזה. בעליית 11 הנקודות להתיישבות בנגב יצאו מבארות יצחק השיירות שהקימו את כפר דרום, את בארי ואת תקומה.

מייסדי עלומים מקימים את מבני המגורים לפני העלייה על הקרקע

מקור: ארכיון קיבוץ עלומים

בתחילת הדרך

מקור: ארכיון קיבוץ עלומים, מתוך אתר פיקיוויקי

במלחמת העצמאות – האיום על בארות יצחק

עם תחילת מלחמת העצמאות התמסרו חברי הקיבוץ לעבודות ביצורים. סודרו מקלטים תת-קרקעיים, תעלות קשר ועמדות מגן. העבודה נעשתה גם בשבתות בגלל פיקוח נפש.

ב-15 במאי 1948, מיד לאחר סיום המנדט הבריטי והכרזת המדינה, פלש צבא מצרים לתחום מדינת ישראל והחל להפגיז את בארות יצחק בתותחים ולהפציץ ממטוסים. חברה אחת נהרגה. בלילה פונו במהירות האִימהות והילדים למרכז הארץ, ובמקום נשארו 60 חברות וחברים. המצרים המשיכו בהפגזות על הקיבוץ עד להפוגה הראשונה.

לאחר מכן, ב-12 ביולי 1948, הם נכשלו בניסיונם לפרוץ צפונה בקרב על נגבה, וב-14 ביולי נכשלו גם במתקפתם על גל און.

בעקבות כישלונות אלה החליטו המצרים לכבוש את בארות יצחק.

קיבוץ בארות יצחק ערב מלחמת העצמאות

צילום: שלמה רודד, מתוך אתר פיקיוויקי

בח' בתמוז תש"ח (15 ביולי 1948) בשעה 05:30 החלה הפגזה קשה מלווה בהפצצת מטוסים. בחיפוי ההפגזה החלו המצרים להתקרב לגדרות המשק בטנקים ובנושאי ברן, ולצידם מאות חיילים. ההסתערות נבלמה על גדרות הקיבוץ כתוצאה מאש מדויקת של המגינים וממוקשים.

לאחר שעתיים נפגע מגדל המים, והמים שנשפכו ממנו הציפו את התעלות. הקשר לעמדות השתבש והתחמושת נרטבה. בשעה 10:40 אירע פיצוץ אדיר בעמדה הצפונית-מערבית. מגיני העמדה נהרגו והמצרים ניצלו זאת, חדרו לקבוצת בתים ונאחזו בהם.

המגינים הצליחו לרתק אותם באש מכוונת.
ניתנה פקודה לסגת ולהתרכז בקו ההגנה הפנימי במשק.

מצב המגינים היה נואש. המצרים ריכזו כוחות להתקפה אחרונה ולחיסול הנקודה. עקב העברת מכשיר הקשר למקלט יותר בטוח ניתק הקשר והועלה חשש שהנקודה נפלה.

קרב בארות יצחק במלחמת העצמאות

גדוד הפשיטה 9 של חטיבת הנגב ניסה להגיע לבארות יצחק. המצרים מנעו את התקדמות השיירה על ידי הפצצה אווירית, אבל אנשי הגדוד הצליחו לקדם פַלגה של שני תותחי שדה 65 מ"מ (נפוליאונצ'יק) לאזור קיבוץ סעד, ופגזיהם הראשונים החלו ליפול במרכז הכוח המצרי בדיוק כשעמד לפתוח בהתקפה.
החלה בהלה ונסיגת מנוסה של המצרים, בעוד מקלע הבְּזָה שתוקן על ידי לוחמי הגדוד גורם להם אבדות כבדות.

אבדות המגינים היו 17 הרוגים, 15 פצועים ונגרמו נזקים כבדים למשק שנהרס לחלוטין. למצרים היו כ-200 נפגעים, בהם הרוגים רבים ונפל שלל רב.

לוח הנצחה
בבארות יצחק הישנה
צילום: אבישי טייכר, 2020

קיבוץ בארות יצחק עובר למקום חדש

עם סיום מלחמת העצמאות, ולאחר ויכוחים רבים בקרב חברי קיבוץ בארות יצחק, הוחלט שלא לחזור לאותה נקודה (שכיום שוכנים בה הקיבוצים עלומים ונחל עוז). בקיבוץ היו באותה עת שש אלמנות, 12 יתומים ו-14 פצועים. חברים העידו על עצמם כי היו פגועים נפשית וסבלו מהלם קרב. ההחלטה הייתה לשקם את חברי הקבוצה תוך ויתור על שיקום היישוב. חברי בארות יצחק התיישבו באופן זמני במושבה הטמפלרית הנטושה וילהלמה, ביחד עם פליטי עטרות ואנשי נחלים שעזבו את נקודת ההתיישבות שלהם במצודות אוסישקין.

בשנת 1952 עברו חברי בארות יצחק צפונה מווילהלמה והקימו את בארות יצחק החדש.

העתק של שלט ההנצחה, על מגדל המים בקיבוץ בארות יצחק החדש
צילום: עודד פרגאי

צילום: עודד פרגאי

בסיס מגדל המים בקיבוץ בארות יצחק החדש. השער שנשען על הקיר הובא מהקיבוץ הישן, ליד רצועת עזה

הקמת קיבוץ עלומים

קיבוץ עלומים הוקם בשיתוף פעולה בין "בני עקיבא" ובין "הקיבוץ הדתי". שתי התנועות נוסדו בשנת תרפ"ט (1929), ובתחילת דרכן הן השלימו זו את זו: תנועת הנוער כיוונה את חניכיה להצטרף לאורח החיים הקיבוצי במסגרת דתית מתאימה, ואנשי הקיבוץ הדתי מילאו תפקידים בתנועה והדריכו בסניפיה.
עד הקמת המדינה התגבשו שלוש קבוצות של בני עקיבא, והוקמו 11 יישובים של הקיבוץ הדתי. קרבות מלחמת העצמאות גרמו לפגיעה קשה בקבוצות הדתיות, ומחצית מיישוביהם חדלו מלהתקיים, בהם גם קיבוץ בארות יצחק.
פגיעה זו הובילה להחלטה על הקפאה של עליית קיבוצים חדשים עד לביסוסם של הקיבוצים הוותיקים. מדיניות זאת נמשכה עד סוף שנות ה-60.

מקור: ארכיון קיבוץ עלומים

שולחן המכובדים בטקס הנחת אבן הפנה לקיבוץ המתחדש

עם זאת, היו כאלה שלא ויתרו על האפשרות של הקמת קיבוץ חדש. חברי קיבוץ סעד, שהוקם בנגב ב-1947, דרשו כי התנועה תמלא את התחייבותה להקים בסמוך אליהם קיבוץ דתי נוסף.

גם בין חניכי תנועת הנוער היו מי שהעדיפו להקים נקודות חדשות כחלוצים ולא להצטרף ליישובים קיימים.
בעקבות כך החליטה תנועת הקיבוץ הדתי לא להחיל על הנגב את מדיניות ההקפאה. בשנת 1966 הבשילו התנאים, וקבוצת צעירים עלתה להתיישב סמוך לאדמות בארות יצחק הישנה.

המתיישבים הראשונים היו שני גרעיני נח"ל, בוגרי תנועת בני עקיבא משבטי עלומים ואורים, ומכאן שם הקיבוץ (השם הזמני שניתן לקיבוץ בתחילה היה "נחביר").

הקיבוץ בראשיתו והיום,
מקור: קיר מבנה פריקסט בחצר הראשונים,
צילום: עודד פרגאי

שימור ראשית הקיבוץ

מול חדר האוכל של הקיבוץ נמצאת "חצר הראשונים", שמשמרת את ימיו הראשונים של הקיבוץ. נמצא בה ריכוז של כמה מהמבנים הטרומיים, ששימשו את הקיבוץ בראשיתו. המבנים הללו הם עדיין בשימוש ועם זאת הקירות החיצוניים שלהם מעוטרים בשילוט הסבר ובצילומים שמדגימים את אותם ימים ראשונים.

מימין:
שלט ההסבר של המועצה לשימור אתרי מורשת
צילום: עודד פרגאי

אחד המבנים הראשונים – כיום
צילום: עודד פרגאי

בארות בנגב

בארות בנגב הוא מרכז מורשת שהוקם בקיבוץ עלומים. המרכז נבנה על מנת לספר את סיפורה של תנועת הקיבוץ הדתי, ובפרט את סיפורה של קבוצת בארות יצחק. על אף הניצחון של הקיבוץ בקרב הקשה שהתחולל נגד המצרים בח' בתמוז תש"ח, הסיפור נדחק מעט מבימת ההיסטוריה. על מנת לתקן את המעוות, תנועת הקיבוץ הדתי החליטה להקים את אתר המורשת ולבנות גם מרכז מבקרים. המרכז שנחנך בפברואר 2014, נבנה בתוך בית ילדים ישן של קיבוץ עלומים.

הקומה הראשונה כוללת אירוח כפרי ואולם כנסים, ובקומה השנייה תצוגת חפצים ותמונות מחיי "תורה ועבודה" של היישובים הדתיים הראשונים בנגב. בנוסף לתצוגה ישנו מיצג אור-קולי המתאר את עלילות הקבוצה והתנועה.

שלט הכניסה למרכז בארות בנגב

צילום: דר' אבישי טייבר, מתוך אתר פיקיוויקי

לצד מרכז המבקרים בוצעו עבודות שימור ושיקום של מגדל המים הישן, נקוב הבדורים, והוא קיבל מעמד של אתר מורשת לאומי. הוא הותאם לקליטת הקהל – נסללו אליו דרכים, הובשרה חנייה, נבנו מדרכות, ספסלים, ובעיקר הוצבו שילוט ומערכי הדרכה לקהל.

מרכז המורשת מקיים מגוון סיורים במרחב הסובב כגון בעקבות נשים בנגב, הכרות עם אתרי מורשת בעוטף עזה, ובמסגרת פסטיבל "דרום אדום" אף סיורי פריחה.

מרכז המורשת עוקב אחרי הקמת היישובים הדתיים בנגב, ובפרט סיפורה של קבוצת בארות יצחק, שהיה הקיבוץ הדתי הראשון במרחב. במרכז המבקרים מספרים את סיפור ההתיישבות והגבורה של הקבוצה שהקימה את הקיבוץ: במלחמת העצמאות, לאחר פינוי האימהות והילדים לתל אביב, נשארו להגן על הקיבוץ כשמונים חברים, מבני 17 ועד 40, מתוכם גם 20 נשים. בתום הקרב הקשה, בארות יצחק ניצח והמצרים נסוגו משטחי המשק, אולם המחיר היה כבד: 17 נהרגו, 15 נפצעו וכל בתי הקיבוץ נשארו הרוסים. בתום המלחמה, חברי הקיבוץ החליטו לשקם את עצמם בנקודה חדשה – במרכז הארץ.

החלטתם של אנשי הקיבוץ להקים את הקיבוץ במקום אחר התקבלה רק לאחר שמרכז התנועה החליט לשלוח גרעין נוסף להתיישב באתר שבנגב. הגרעין שהגיע לבארות יצחק שבנגב נשאר שם כשנה ובסופו של דבר חבר לפליטי כפר עציון שהקימו את ניר עציון שבכרמל.

בארות יצחק בנגב

צילומים: עודד פרגאי

מתקפת הטרור באוקטובר 2023

במתקפת הפתע על ישראל, ביום שבת 7 באוקטובר 2023, פשטו 30 מחבלים על הקיבוץ ונהדפו על ידי כיתת הכוננות בת 16 תושבים שחיסלו עשרה מהמחבלים. הם ניהלו את הקרב מ-6:30 בבוקר ועד לשעה 12:00 בצהריים, עת הגיעו כוחות מיחידת מצדה ויהל"ם.

בעשרה מהמחבלים, שלא הצליחו לחדור לאזור המגורים, פנו לרפת, שם רצחו 23 עובדים זרים מנפאל ומתאילנד וחטפו שמונה מהם, שרפו את הממגורה ואת מכון החליבה וחוררו ביריות את מכלי החלב.

ב-12:30 הגיעו עשרות מחבלים לאזור בית האריזה של הקיבוץ, נתקלו בכוח צנחנים, ומסוק קרב חיסל את מרביתם. לאחר מכן חדרו מחבלים נוספים אל הקיבוץ מאזור מטע האבוקדו והצליחו לפצוע אחד מחברי הקיבוץ בטרם חוסלו.

מחבל חמוש בשער הקיבוץ
מקור: מצלמת האבטחה של קיבוץ עלומים

בקרב בעלומים נהרגו **האחים סלוטקי** – חיילי מילואים מבאר שבע שהגיעו מיוזמתם ונלחמו בעלומים.

מסמך שנתפס לאחר המתקפה העיד, כי מחלקה של חמאס שנשלחה לכבוש את קיבוץ עלומים, קיבלה הוראות ברורות לטבוח באזרחים.

ב-8 באוקטובר פונו חברי הקיבוץ לנתניה.

מתקפת הטרור באוקטובר 2023

סככה עולה באש

צילום: סטיביט מרקוס

למעלה ומימין:
חדר שבו נרצחו עובדים זרים

צילומים: דוויד הורוביץ,
מקור: זמן ישראל

אין כמו היישובים הכפריים

אחרי מתקפת החמאס

צילום: Yossi Zamir/Flash90
מקור: אתר "ביפה", 13/10/2023

הרס בקיבוץ

צילום: גיל כהן-מגן, Zman.co.il
מקור: AFP

מיגונית בקיבוץ

מקורות:

- ויקיפדיה: **עלומים**, ויקיפדיה/עלומים
- ויקיפדיה: **בארות יצחק**, ויקיפדיה/בארות יצחק
- אתר המרשתת של קיבוץ עלומים, קיבוץ עלומים
- דוד הורוביץ: **ביקור חוזר בקיבוץ עלומים**, באתר "זמן ישראל", זה-הבית-שלנו
- הילה כהן: **עלומים מול שערי עזה**, עלומים-בארכיון-הציוני-המרכזי

אנו מכבדים את זכויותיהם של בעלי זכויות יוצרים ומשקיעים מאמצים באיתור בעלי זכויות יוצרים לצורך שימוש בחומרים המופיעים באתר. השימוש נעשה על פי סעיף 27א לחוק זכויות יוצרים תשס"ח-2007, ואם לדעתכם נפגעה זכותכם כבעלים של זכויות יוצרים בחומר המופיע באתר זה, הנכם רשאים לפנות באמצעות דואר אלקטרוני לכתובת: info@hamoreshet.org.il בבקשה לחדול מעשיית השימוש ביצירה, וציינו שם מלא ומספר טלפון, וצרפו צילום מסך וקישור לדף הרלוונטי באתר.

הפקה: מתנדבי קבוצת אבני מורשת – תקשורת לנכסי מורשת מוחשית [11/2024]

תחקיר וכתיבה: עודד פרגאי

עיצוב: זאב הררי

אבני מורשת